

JUXTAPUNEREA INCONGRUENTĂ A UNOR MORFEME – DEZACORD... CU ȘI FĂRĂ ACORD

de

Emina CĂPĂLNAȘAN

...Din teama de dezacord

Și adverbul „are-acord”!

„Stăpânirea imperfectă a regulilor duce (...) la greșeli explicabile prin hipercorectitudine”¹. Prin urmare, aceste abateri nu se datorează exclusiv preocupării exagerate față de norma lingvistică, ci și însușirii deficitare a regulilor gramaticale. Pentru a evidenția importanța problemei, redăm o afirmație a lui Theodor Hristea: „fenomenul *hipercorectitudinii sintactice* (...) este mult mai răspândit decât ne-am putea închipui și el cunoaște anumite aspecte pe care nimeni nu le-a cercetat. În domeniul sintaxei, cele mai multe construcții de tip hipercorect se explică tocmai prin teama de a nu produce, cumva, un dezacord gramatical”². Astfel, înțelegem prin *hipercorectitudine* „o greșeală făcută din grija de a evita altă greșeală”³. Pentru cazurile de *hipercorectitudine* din sfera *acordului*, Iorgu Iordan folosește termenul *hiperacord*⁴. Întrucât acest termen redă concis problematica esențială discutată în acest capitol, vom înregistra sub această denumire cazurile de *hipercorectitudine* din domeniul care constituie obiectul acestei lucrări.

Impresia puternică a necesității acordului se manifestă în numeroase situații de asociere a unui adverb cu un adjectiv variabil. Ca urmare a acestei analogii eronate, „se întâlnește (...) fenomenul de adjectivizare a adverbelor printr-un acord hipercorect în gen și număr: *locuri grele de străbătut, interpretare imposibilă de admis*. Confuzia cu

¹ Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986, p. 288.

² Theodor Hristea, *Abateri de la normele sintactice în presă și în publicistica actuală*, în LR, XXV (1976), nr. 4, p. 363.

³ Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, versiune nouă, București, Editura Humanitas Educațional, colecția Repere, 2000, p. 39.

⁴ Vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală – o gramatică a „greșelilor”*, București, 1947, p. 423, nota 1.

adjectivele se explică prin poziția acestor adverbe în enunț: ele sunt plasate, de obicei, în imediata apropiere a unui substantiv, regentul supinului determinat de adverb (cf. deosebirea dintre *trai greu* și *trai greu de suportat*⁵). După cum se poate observa, adjective precum *greu*, *ușor*, *dificil*, *facil* își schimbă statutul morfologic când sunt urmate de verbe la modul supin. Într-un atare context, acestea „primesc valoare adverbială și, în consecință, nu se supun acordului. Într-o asemenea situație nu mai avem de-a face cu adjective, ci, desigur, cu adverbe, pe care le tratăm ca atare”⁷. Aplicarea greșită a unor reguli care funcționează exclusiv în cazul părților de vorbire flexibile are drept urmare greșeala de *a acorda adverbul* cu substantivul în vecinătatea căruia se află. „Fenomenul poate fi observat în două ipostaze, puțin diferite ca formă și aproape identice ca sens. Este vorba, într-un caz, de formulări de tipul: «problemă ușoară (*grea*) de rezolvat», «sensuri *dificile* de priceput», «saci *grei* de ridicat» (...) și, în alt caz, de exprimări ca: «problema este ușoară (*grea*) de rezolvat», «sensurile sunt *dificile* de priceput», «sacii sunt *grei* de ridicat»⁸. În ambele cazuri, acordul este socotit drept „abatere de la normele gramaticale”⁹.

„Aceași greșeală poate fi observată și în cazul adjectivelor **posibil**, **imposibil**, devenite adverbe, și folosite, într-o formă acordată, în construcții ca acestea: «măsură *posibilă* de îndeplinit», «sarcină *imposibilă* de realizat» («sarcini *imposibile* de realizat»), în loc de «măsură **posibil** de îndeplinit», «sarcină **imposibil** de realizat» («sarcini **imposibil** de realizat»)»¹⁰.

„Existența în frază a unui adjectiv sau participiu (...) la plural atrage după sine adjectivarea adverbului precedent și acordarea lui în gen și număr cu cel dintâi. Este de la sine înțeles că acordul în număr și mai ales în gen se produce nu numai sub influența adjectivului imediat următor, ci și a substantivului sau pronomelui la care acesta se referă și care, de multe ori, poate fi chiar subiectul exprimat sau subînțeles al propoziției”¹¹. Cu precădere în discursurile orale, dar și în presa scrisă, se întâlnesc formulări

⁵ Deși construcțiile simple, fără supin, sunt mai numeroase, cele în care supinul e prezent apar, de asemenea, în diferite situații conversaționale; prin urmare, trebuie delimitate cazurile în care un cuvânt este adjectiv de cele în care același cuvânt devine, prin conversiune, adverb. Cunoașterea regulilor are ca rezultat realizarea unui acord corect, aplicabil și într-un discurs oral cu aceeași rapiditate ca și în formulările scrise.

⁶ Florina-Maria Băcilă, *Omonimia în limba română. Privire monografică*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2007, p. 137.

⁷ D. Crașoveanu, Raluca Arianna Florea, *Aspecte ale cultivării limbii române*, Timișoara, Editura Mirton, 2002, p. 9.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ *Ibidem*, p. 11.

¹¹ Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 362.

de tipul: „(...) studii **riguroase** științifice (...)”¹²; *Fac destui de mulți bani.*; „Din **câte** suntem informați, Direcția Presei și Tipăriturilor a hotărât (...)”; *modele noi apărute*¹³; *copii noi-născuți*¹⁴ (sau *noi-născuții*); *tineri proaspeți căsătoriți*; *liberi-cugetători*; „Spectatorii, destul de **puțini** numeroși (...)”¹⁵; „Au sosit **atâți** de mulți musafiri”¹⁶. În toate aceste situații, cuvintele evidențiate au valoare de *adverbe*, deci intră în categoria părților de vorbire lipsite de flexiune, deci a părților de vorbire care nu suferă modificări formale pentru a exprima categorii gramaticale. După cum se poate observa și în exemplele de mai sus, „structura adverb + participiu (...) este extrem de productivă în româna actuală. (...) Adverbele preferate pentru acest «parteneriat» sunt: *mult, bine, rău, nou, așa, gata*”¹⁷. Realitatea confirmă ideea enunțată: *Am reușit să îmi câștig mult râvnitul drept de a alege singură.*; „**Mult căutata** verigă de legătură care lipsește în filogenia omului (...) nu trebuie căutată decât în apă.”¹⁸; „(...) cele patru partide nu au nici cea mai mică șansă să construiască **multvisatul**¹⁹ [sic!] pol de centru-dreapta, ci poate doar «un polișor».”²⁰; „**Binecunoscutul**²¹ [sic!] scriitor german Friedrich Schiller a fost, după cum se știe, medic militar.”²²; *O carte rău scrisă servește drept contraexemplu.*; *Ea refuză să asculte așa-zisa muzică lumească.*

¹² frf.cncsis.ro/documente_2006/634Raport_de_Cercetare.doc.

¹³ Corect: *modele nou apărute*. „Transformarea adjectivului *nou* în adverb (...) nu este rezultatul unei inițiative interne. Sintagma este calchiată după model francezesc, iar deschizător de drum a fost probabil *nou născut* [sic!] (*nouveau-né*), urmat de alte participii (...): *nou apărut, nou înființat, nou venit*, dar și *nou numit, nou promovat*” – G. Gruică, *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 161.

¹⁴ Înțelesul acestei sintagme este „copii de curând născuți”. „Valoarea de adverb a elementului *noi*, și deci acordul lui nejustificat cu substantivul «copii», reiese clar dacă (...) îl înlocuim cu un alt adverb, de pildă: *recent*. Vom spune în acest caz «copii *recent* născuți» sau «*recent* născuți» și nu «copii *recenti* născuți» sau «*recentii* născuți»” – D. Crașoveanu, Raluca Arianna Florea, *op. cit.*, p. 11.

¹⁵ www.teatrul.ro/main/critica/Files/Nottara - Variatiuni (Pora).htm.

¹⁶ *Apud* Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 363.

¹⁷ G. Gruică, *op. cit.*, p. 157-158.

¹⁸ pic6.piczo.com/KySz/?g=43877986, *Mistere*.

¹⁹ „Percepția diferită a sintagmei *mult + participiu* creează (...) *diferențe* de interpretare și de scriere [cele trei variante ortografice sunt: separarea prin blank, scrierea sudată și cea cu cratimă – n.n. E.C.]. Deocamdată considerăm că e mai înțelept să rămânem la îmbinarea liberă cu scriere necontopită sau fără cratimă. *Mult* funcționează, în acest context, ca un fel de morfem al superlativului absolut pe lângă participiu, echivalent al lui *foarte*.” – G. Gruică, *op. cit.*, p. 159.

²⁰ www.atac-online.ro/21-05-2007/Scandal-pe-un-pol.html.

²¹ Pentru alte sintagme în a căror componență intră adverbul *bine*, vezi G. Gruică, *op. cit.*, p. 159-160.

²² geocities.com/romedifila/57_4.html.

Spre deosebire de îmbinările alcătuite dintr-un **adverb** (invariabil) și un **adjectiv** (provenit din participiu), unele îmbinări cu structura **adjectiv + adjectiv** au flexiune la ambele componente. Prin urmare, se spune corect: *băiat nou-născut, copilă nou-născută, băieți nou-născuți, copile nou-născute*, dar *pantof nou-nouț, rochie nouă-nouță, pantofi noi-nouți, rochii noi-nouțe*²³. Adjectivul compus *nou-nouț*, aparținând registrului familiar, nu trebuie integrat în seria unor îmbinări precum: *literar-artistic, instructiv-educativ*, cu flexiune numai la ultimul component²⁴. Cu toate că are o structură asemănătoare (**adjectiv + adjectiv**), *nou-nouț* se diferențiază de acestea, particularitatea sa constând în reluarea adjectivului sub formă diminutivală, pentru a accentua ideea de *noutate*. Din punct de vedere semantic, adjectivul în cauză poate fi echivalat cu superlativul exprimat morfematic: *foarte nou, tare nou*. Prin urmare, adjectivul compus nesudat²⁵ *nou-nouț* poate fi privit ca o formă de superlativ, comparabilă cu structurile: *înalt, înalt; mare, mare* – mijloace expresive de exprimare a superlativului – în care se observă: procedeul repetiției și marcarea flexiunii la ambele componente: *Era o mare, mare doamnă.*; *Am probleme mari, mari*.

Invariabil este, de asemenea, formantul *cel* din structura superlativului relativ al *adverbelor*. E corect astfel: *vedeta cel mai bine îmbrăcată* (nu *vedeta cea mai bine îmbrăcată*), *problema cel mai bine studiată* (nu *problema cea mai bine studiată*), *situațiile cel mai frecvent întâlnite* (nu *situațiile cele mai frecvent întâlnite*). Aceste contexte nu trebuie confundate cu cele de tipul: *problema cea mai studiată, autorul cel mai studiat, situația cea mai frecventă*, în care *cel* intră în componența superlativului relativ al *adjectivelor*.

În alte cazuri, „adjectivele calificative se adverbializează, apărând, ca adverbe, cu o formă invariabilă omonimă cu cea de masculin singular a adjectivului. De exemplu, *potrivit, conform, referitor*, urmate de

²³ Vezi ****Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, s.v. *nou-nouț*.

²⁴ În *ibidem*, capitolul *Principalele norme ortografice, ortoepice și morfologice ale limbii române*, p. LXV, *nou-nouț* este dat ca exemplu pentru **adjective compuse nesudate** cu structura „adjectiv + adjectiv, având flexiune numai la ultimul component”, alături de *bun-platnic, instructiv-educativ, literar-artistic, marxist-leninist, rău-platnic*. În corpus însă adjectivul este dat cu următoarele forme: m. pl. *noi-nouți*; f. sg. *nouă-nouță*, f. pl. *noi-nouțe*, fapt care ne îndreptățește să-l considerăm adjectiv cu flexiune la **ambele** componente. În ****Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei, 1982, *nou-nouț* este flexionat în același mod, ambele componente adjectivale fiind variabile. Vezi, de asemenea, Beatrice Kiseleff, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație al limbii române*, Oradea, Editura Elis, 2000, s.v. *nou-nouț*. În ****Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a V-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, acest cuvânt nu este glosat.

²⁵ Vezi *ibidem*, p. LXV.

prepozițiile *cu* sau *la*, sunt confundate (...) cu adverbele din locuțiunile prepoziționale respective și tratate ca atare, adică fără acord de gen și număr (*părerii referitor la...*, în loc de *părerii referitoare la...*)²⁶. Greșeli de acord cauzate de confuzia dintre adjectiv și adverb apar și în formulările: „**O grupare** [subl. n. – E.C.] *a limbilor*, **conform** [subl. n. – E.C.] *cu...*”²⁷; „*Acordarea unor condiții de muncă potrivit cu pregătirea lor*”²⁸. Prin urmare, se înregistrează și fenomenul invers – de interpretare a unor îmbinări drept invariabile.

Un alt caz de *hiperacord* îl reprezintă „transformarea unor verbe impersonale în verbe cu forme personale”²⁹. Este cazul verbului *a trebui*³⁰, care „se utilizează cel mai frecvent ca verb impersonal pe lângă un conjunctiv. În această situație, el are sensul lexical de «a fi necesar să...», «a fi nevoie...», «a nu putea evita...»”³¹: **Trebuie să mănânci ca să supraviețuiești.**; **Ar trebui să dai niște explicații pentru gestul tău.**; **Va trebui să părăsim țara.** În toate cele trei enunțuri *a trebui* este urmat de o subiectivă. Situația se complică în cazul exprimării subiectului din subordonată printr-un pronume mai ales la plural (de persoanele I și a II-a): *Noi va trebui să o luăm de la capăt!* Această construcție este socotită „nenaturală” și, prin urmare, se manifestă tendința de a realiza un acord nu doar între predicatul corespunzător (exprimat prin verbul la conjunctiv) și subiectul *noi*, ci și între predicatul exprimat prin verbul impersonal *a trebui* și *noi*. „Acest predicat însă are drept subiect propoziția care urmează și (...) nu trebuie să se acorde cu subiectul verbului la conjunctiv”³².

Comportamentul verbului se schimbă în situațiile în care subiectul este un pronume personal de persoana a III-a plural. Paradigma lui *a trebui* permite variabilitatea formelor, exclusiv în acest caz: *Ei trebuiau să plece.* (mod indicativ, timp imperfect); *Ei trebuiră să plece.* (mod indicativ, timp perfect simplu); *Ei au trebuit să plece.* (mod indicativ, timp perfect compus); *Ei trebuiseră să plece înainte de prânz.* (mod indicativ, timp mai-mult-ca-perfect); *Ei vor trebui să plece.* (mod indicativ, timp viitor).

Formele verbale ale lui *a trebui* intră în alcătuirea unor construcții speciale alături de verbe la participiu. *A trebui* are caracter invariabil, dar

²⁶ Florina-Maria Băcilă, *op. cit.*, p. 137.

²⁷ Apud Vasile Breban (coord.), *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, București, Editura Științifică, 1973, p. 251.

²⁸ Apud G. Gruică, *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 143.

²⁹ Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei, 1987, p. 158.

³⁰ Pentru evoluția verbului *a trebui*, vezi Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii sistemului verbal (perioada de după 1880)*, Tipografia Universității din București, 1987, p. 89-92.

³¹ Victor Iancu, *Limba cotidiană și rostire literară*, Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 84-85.

³² *Ibidem*, p. 85.

„participiul trecut se acordă în gen și număr cu substantivul la care el se referă. Este (...) corect să spunem: «*Trebuie precizat faptul...*» și «*Trebuie subliniată afirmația...*». Este greșită o exprimare ca aceasta: «*Trebuie avut în vedere experiența frunțașilor în producție*».”³³

Construcțiile sintactice în care intră forma verbală pasivă *dat fiind* pot crea probleme de exprimare celor ce recurg la o analiză superficială a relațiilor dintre termenii unui enunț. „Participiul *dat* (...) se comportă ca un adjectiv”³⁴, acordându-se în gen, număr și caz cu substantivul la care se referă: **Dat fiind rolul judecătorului într-un proces, cu el trebuie să discutăm.**; „**Dată fiind prezența** lui *de* și identitatea formală dintre supin și participiu, se ajunge la enunțuri omonime”³⁵.

Grija de a evita pericolul dezacordului își găsește expresia în enunțuri incorecte ca: *Ce-s cu fotografiile astea?, În (ceea) ce privesc filmele de acțiune, nu mă pot pronunța.*³⁶. Greșelile se datorează identificării eronate a subiectului. În propoziția *Ce-s cu fotografiile astea?, cu fotografiile* nu îndeplinește funcția de subiect, „dovadă faptul că nu spunem niciodată *Ce sunteți cu voi*, de exemplu, ci numai *Ce este cu voi*, deci nu facem acordul între *voi* și *este*. Subiectul propoziției este *ce*”³⁷. În contextul *În (ceea) ce privesc filmele de acțiune, nu mă pot pronunța.*, substantivul *filmele* nu este subiectul primei propoziții și, prin urmare, nu impune acordul; subiectul este *(ceea) ce*, această formă (de singular) fiind cea după care se aliniaza predicatul propoziției (corect: *În (ceea) ce privește filmele de acțiune, nu mă pot pronunța.*). Deci, „formula *în ceea ce privesc banii* [trebuie – n.n. E.C.] combătută ca greșită”³⁸.

THE JUXTAPOSITION OF INAPPROPRIATE MORPHEMES – TO BE OR NOT TO BE AN ADVERB

(Abstract.)

The current paper focuses on the distinction between *adjectives* and *adverbs*. We believe that such a comparison is of paramount importance since there is a tendency to *adjectivize* adverbs, omitting the fact that adverbs do not display any inflection. We have added some other parts of speech and set phrases that do not change their form according to grammatical categories.

³³ N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, București, Editura Științifică, 1963, p. 74.

³⁴ Idem, *Limba noastră. Probleme de lexic și construcții gramaticale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 75.

³⁵ Florina-Maria Băcilă, *op. cit.*, p. 149.

³⁶ În ****Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1963, p. 113, se atrage atenția asupra faptului că astfel de construcții sunt destul de des întâlnite în limba actuală.

³⁷ Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 39.

³⁸ Al. Graur, *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968, p. 345.